

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою Конституційний Суд України

План лекції

1. Поняття конституційної юстиції. Правова природа Конституційного Суду України
2. Повноваження Конституційного Суду України
3. Склад і порядок формування Конституційного Суду України
4. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України
5. Поняття та юридична природа актів Конституційного Суду України

Література:

Основна

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Конституції країн світу. Конституційна Асамблея. Електронна бібліотека НБУВ: веб-сайт. URL: <http://nbuviar.gov.ua/asambleya/index.html>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
6. Совгіря О. В., Шукліна О. В. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
7. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. Київ : Ліра-К, 2012. 576 с.
8. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник. Вид. 3-є, переробл. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України <https://www.rada.gov.ua/>
2. Інформаційне агенство ЛІГАБІЗНЕСІНФОРМ <http://www.lbi.ua>

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ЗА ТЕМОЮ

1. Пілюк С. В. Сучасні моделі конституційного контролю // Форум права. 2012. № 3. С. 550-557. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
2. Савчин М. В. Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 218 с.

1. Поняття конституційної юстиції. Правова природа Конституційного Суду України

М.В.Савчин у дисертації на тему «Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу» зазначає: «Конституційна юстиція - це особливий процесуальний порядок вирішення конституційно-правових спорів з метою забезпечення верховенства Основного закону, конституційного ладу, гідності індивіда, верховенства прав і свобод людини і громадянина, зв'язаності публічної влади основними правами і свободами».

У розрізі світової цивілізації тривалий час проходило становлення розуміння того, що конституція має не тільки особливу правову природу, а і потребує особливого правового захисту, як і спеціального органу, який би здійснював тлумачення її норм. У такий спосіб у світі сформувалися дві моделі конституційної юстиції – американська і європейська. Перша з них асоціюється із США, але отримала поширення і в інших країнах. За неї в державі не існує окремого органу конституційної юрисдикції. Наприклад, в США право конституційної юрисдикції належить Верховному суду цієї країни. Різновидом даної моделі є практика наділення усіх судів країни правом перевіряти конституційність законів та інших актів.

Європейська (австрійська) модель конституційної юрисдикції була обґрунтована і запропонована у 1920р. австрійським науковцем Г.Кельзенем. Наразі вона діє не тільки в європейських країнах. Суть такої моделі в тому, що в державі створюється окремий орган конституційної юрисдикції, який вирішує відповідні конституційні

питання і спори. Саме така система запроваджена в Україні (в нашій державі єдиним органом конституційної юрисдикції є Конституційний Суд України), як і в Австрії, Угорщині, Італії та інших державах.

Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України закріплено в нормах Конституції України, Законах України від 13.07.2017р. № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України», від 13.12.2022р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах», як і від 27.07.2023р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України».

Серед науковців існують два підходи до визначення правової природи Конституційного Суду України. За одним з них наголошується на тому, що поряд із законодавчою, виконавчою і судовою владою існує і контрольна влада, до якої належить даний суд.

Натомість інший підхід полягає у тому, що Суд має свої особливості, але його потрібно ідентифікувати в рамках судової влади. Вказана друга позиція є найбільш послідовною і обґрунтованою у світлі концепції Конституційного Суду України, яка була закладена в Конституції України 1996р., як і в ході конституційної реформи 2016р.

2. Повноваження Конституційного Суду України

До компетенції Конституційного Суду України належить:

- вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; - офіційне тлумачення Конституції України;
- надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;
- надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
- надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених ст. 111 і 151 Конституції України;

- надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;
- надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;
- вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з ч. 2 ст. 137 Конституції України;
- вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

3. Склад і порядок формування Конституційного Суду України

До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно. Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Важливою тенденцією порядку формування Конституційного Суду України є удосконалення відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України, що полягає у запровадженій процедурі конкурсного відбору кандидатур на ці посади. Підтвердженням цьому є Закон України від 13.12.2022р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах», як і Закон

України від 27.07.2023р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України».

Зокрема, відбір кандидатур на посаду судді Суду на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає Президент України, здійснює конкурсна комісія, яку створює Президент України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Суду у Верховній Раді України здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Суду, у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Суду з'їздом суддів України здійснює Рада суддів України.

До організаційної структури Суду у статусі його органів також входять Велика палата, два сенати та шість колегій.

Велика палата – орган Суду у складі всіх суддів Суду, який здійснює конституційно визначені компетенційні повноваження Суду, в тому числі розглядає питання відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати у випадках, визначених Законом. До повноважень Великої палати також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження згідно із Законом.

Сенат - орган Суду, що, як правило, діє у складі дев'яти суддів Суду і розглядає питання щодо відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами, а також інші питання, визначені законом. Персональний склад сенатів формується на спеціальному пленарному засіданні Суду шляхом жеребкування і затверджується постановою Суду. Стосовно Голови Суду та заступника Голови Суду жеребкування не проводиться.

Колегія – орган Суду у складі трьох суддів Суду, до повноважень якого належить вирішення питань щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою. У складі Суду також діють постійні комісії - допоміжні органи, що створюються з числа суддів Суду для вирішення питань організації його внутрішньої діяльності.

Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду здійснює Секретаріат Суду, очолюваний керівником Секретаріату.

У складі Секретаріату Суду діють служба судових розпорядників та патронатна служба судді Конституційного Суду.

При Суді функціонує Науково-консультативна рада, утворена з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Суду, що потребують наукового забезпечення. Суд також має свій архів, бібліотеку, офіційне видання «Вісник Конституційного Суду України», прес-службу, приймальню громадян тощо.

4. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України

Суд здійснює компетенційні повноваження виключно за зверненням визначених Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України» суб'єктів.

Так, письмове клопотання щодо визнання акта (його окремих положень) неконституційним або офіційного тлумачення Конституції України є конституційним поданням і має відповідати вимогам, встановленим ст. 51 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Суб'єктами права на звернення до Суду із конституційним поданням є виключно Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі, є конституційною скаргою, що має відповідати вимогам, встановленим ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Суб'єктом права на конституційну скаргу є фізична особа або юридична особа приватного права, яка вважає, що застосований в

остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Письмове клопотання про надання висновку щодо інших компетенційних повноважень Суду є конституційним зверненням і має відповідати вимогам, встановленим ст. 53 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Суб'єктами права на конституційне звернення є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України або щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.

5. Поняття та юридична природа актів Конституційного Суду України

Конституційний Суд України приймає процесуальні та непроцесуальні акти. До непроцесуальних актів Суду, які не пов'язані із конституційним провадженням, належать постанови з приводу організаційних, фінансових, кадрових та інших питань внутрішньої діяльності.

Непроцесуальні акти Суду є правовою формою здійснення ним своїх самоорганізаційних повноважень. Процесуальні акти Суду, до яких належать рішення, висновки, ухвали та забезпечувальні накази, являють собою акти органу конституційної юрисдикції, пов'язані із конституційним провадженням у відповідних справах конституційної юрисдикції. Процесуальні акти є, відповідно, правовою формою здійснення Судом своїх компетенційних повноважень.

Ухвали постановляють відповідні органи Суду для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям, відмовою у відкритті, закриттям провадження у справі, іншими процесуальними діями, клопотаннями, процедурою розгляду справ конституційної юрисдикції.

Забезпечувальний наказ Суду є виконавчим документом. Його з власної ініціативи може видати Велика палата при розгляді конституційної скарги для вжиття заходів щодо її забезпечення тільки у виняткових випадках, з метою запобігання незворотним наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення.

Рішення Суду ухвалюються Великою палатою або Сенатом за результатами розгляду по суті справ конституційної юрисдикції.

При цьому Сенат ухвалює рішення виключно за результатами розгляду справ за конституційними скаргами. Велика палата ухвалює рішення за результатами розгляду справ щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати.

Висновки Суду надаються виключно Великою палатою за результатами розгляду по суті всіх інших справ конституційної юрисдикції. Суд ухвалює рішення та надає висновки на закритій

частині пленарного засідання Сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів Суду, які розглядали справу.

Рішення та висновки Суду, що мають відповідати вимогам, визначеним ст. 89 та 90 Закону України «Про Конституційний Суд України», є остаточними і не можуть бути оскаржені.

Питання юридичної природи актів Конституційного Суду України характеризується деякими дискусійними аспектами серед науковців. Мова йде про те, чи є рішення та висновки Суду виключно актами правозастосовними, чи вони мають і правотворче значення (мають ознаки нормативності, адже визначаючи неконституційними закони та відповідні інші правові акти, Суд тим самим формулює необхідні напрямки державної правової політики).

У цьому контексті послідовною виглядає думка про те, що в Україні формуються нетипові джерела права, до яких можна віднести всі рішення та висновки (тільки ті, що стосуються конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України та щодо конституційності чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість).

Іншою площиною розкриття питання юридичної природи актів Суду є його юридичні позиції (аргументи, якими Суд обґрунтовує свої акти). Тобто може здатися, що вони є прикладом судового прецеденту, але більш послідовною буде ідентифікація їх в якості окремого правового явища.